
*Identity, Race and Ethnicity in Constitutional
Law Working Paper Series No. 3*

**MTA Law Working Papers
2025/12**

**Az etnikai adat és a rendészeti munka
egyes metszetei**

Kovács Szitkay Eszter

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely

ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont

Centre for Social Sciences – MTA Centre of Excellence

ELTE Centre for Social Sciences

Az etnikai adat és a rendészeti munka egyes metszetei¹

Absztrakt: A tanulmány célja egy problémafelvető gondolatmenet felvázolása az etnikai adat bűvópatakszerű „felbukkanásáról” és „eltűnéséről” a rendészeti munka során. Egy olyan országban, mint Magyarország, ahol alapvetően egy ilyen adat gyűjtésére nagyon szűk és szigorú szabályozás vonatkozik, egy ilyen adat útja részben követhető, azonban számos momentumát homály fedi, amely nemcsak a szabályozási megoldások miatt érdemes a figyelemre, hanem például a kriminológiával és az etnikai profilalkotással összefüggő vetületei miatt is. A dilemma világos: egy rendkívül szenzitív adat kezeléséről van szó egy olyan környezetben, amely egyébként is könnyen kiszolgáltatott helyzetet eredményezhet az érintett alanyoknak, így az eljárás praktikus lépéseinek ismerete kardinális. Ahogy a tanulmányban bemutatott szabályozás is jelzi, az előbbi dilemmákon túl a gyakorlatnak is szembe kell néznie a szabályozás következtetlenségével és ellentétes mivoltával. Annak érdekében, hogy felfejthessük az etnikai adatnak ezt a felbukkanó-eltűnő mozgását, az írás először is tisztázza annak fogalmát és jogi kereteit, majd példákat hoz a rendészeti munka spektrumából, végül megállapításokkal zárul.

1. Bevezetés

Az etnikai adat – azaz az etnikai (alkalmasint: faji és nemzetiségi, amelyeket szinonimaként használok, bár ezek tartalmilag mást és mást jelenthetnek²) származásra utaló információ – ha a rendészeti tevékenység során merül fel, egy komplex és nehezen követhető képet mutat. A (személyes) adat az érintettre – a bármely információ alapján azonosított vagy azonosítható természetes személyre – vonatkozó bármely információ lehet.³ A rendészeti tevékenység során elvileg több helyen is találkozhatunk vele: felmerül tényállási elemként a gyűlölet-bűncselekmények körében, megjelenik a gyűlölet-bűncselekmények kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról szóló 30/2019. (VII. 18.) ORFK utasításban meghatározott előítélet-indikátorlistában (bár e terület nem tárgya a tanulmánynak), vagy az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv és a roma kisebbségi önkormányzatok közötti együttműködésről, kapcsolattartásról szóló 22/2011. (X. 21.) ORFK utasításban, de egyéb jogforrásokban is felbukkan, mint például a multikulturális környezetben

* Tudományos segédmunkatárs, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet; PhD-hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, Kovacs.Szitkay.Eszter@tk.hun-ren.hu.

¹ Az írás a 134962. számú, „A nemzetiség és etnicitás jogi operacionalizálása” NKFI/OTKA kutatás keretében készült.

² „A »faj« biológiai értelmében az egész emberiség egy fajnak tekinthető [...] Érdemes megemlíteni, hogy társadalomelméleti szempontból a fajt társadalmi konstrukciónak tekintik, és ilyen alapon tartják relevánsnak.” Pap (2023) 33. A nemzetiség pedig az Európa Tanács 1201(1993) számú ajánlása 1. cikkére támaszkodva: „»nemzeti kisebbség« kifejezés az államban élő olyan személyek csoportjára utal, akik: a) az állam területén laknak és annak állampolgárai; b) hosszú idő óta szoros, tartós kapcsolatban állnak az állammal; c) etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi szempontból megkülönböztető jegyeket hordoznak; d) jelentős számban vannak jelen, bár létszámuk kisebb, mint az állam vagy az állam egy területe (region/région) egyéb népességének; e) fontos feladatuknak tekintik, hogy megőrizték azt, ami közös identitásukat jelenti, így kultúrájukat, hagyományait, vallásukat vagy nyelvüket.”

³ Infotv. 3. § 1. és 2. pont.

végrehajtott rendőri intézkedésekről szóló 27/2011. (XII. 30.) ORFK utasításban. A vizsgált kérdés mégis az, hogy mindebből születik-e akár az érintett oldaláról, akár konkrét, akár aggregált formában eljárás, dokumentációs értelemben vett adat, és milyen folyamat részeként jelenik meg mindez a rendészeti tevékenység keretében.

A tanulmány arra vállalkozik, hogy pillanatképet rögzítsen ezen adatnak a státuszáról a rendészeti tevékenység egy-egy szegmenséből, és megfogalmazzon olyan kritikai felvetéseket is, amelyek rámutatnak a szabályozásból fakadó ellentmondásokra. Célunk nem egy áttekintés, hanem – a szakirodalom bemutatásán keresztül – az anomáliák bemutatása, valamint az erről folyó szakmai diskurzushoz való hozzájárulás.

Előjáróban fontos kiemelni, hogy az etnikai adatok kezelése – a látszattal talán ellentétben – éppen a jogalkotói célok elérését és az intézményes diszkrimináció felszámolását kívánja elősegíteni.

2. Az etnikai adat jogi beágyazottsága

Először el kell helyoznünk az etnikai adatot a jogszabályi környezetben. Az etnikai adat az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvényben (Infotv.) található meg úgy, mint „etnikai származásra [...] utaló személyes adat”, amely a kategorizáció szerint tehát olyan személyes adat, amely egyúttal különleges adatnak is minősül.⁴

Önmagában ez a szabályozás nem világítja meg azt, hogy mit is jelent az etnicitás, vagy az ehhez kapcsolódó konceptualizációs problémakör, így a tisztább fogalmi keretek érdekében Pap András László megközelítését veszem alapul, aki előre jelzi, hogy a fogalmak pontatlansága és alkalmazásának következetlensége számos problémát okoz. A „faj” fogalmáról megtudjuk, hogy valójában tudományosan bizonyítottan egy faj létezik, azaz az emberiség egy fajba tartozik, az eltérő „rasszjegyek” pedig nem utalnak eltérő rasszokra; az „etnikai hovatartozás” pedig „olyan társadalmi csoportokra utal, amelyek tagjait közös eredet, hagyomány, ősök, nyelv vagy kultúra kapcsolja össze. Az etnikai hovatartozás ennek megfelelően időben változhat, és külső megfigyelő által egyértelműen nem állapítható meg.”⁵

Visszatérve az adatvédelemhez, a törvény szigorú szabályokat fektet le a személyes adatok védelme érdekében, különösen a különleges adatok esetében. Ennek megfelelően, ha a személyes adat különleges adatnak is minősül, annak kezelése a következőképpen engedélyezett az Infotv. alapján: „5. § (2) Különleges adat a) az (1) bekezdés c)–d) pontjában meghatározottak szerint, vagy b) akkor kezelhető, ha az törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés végrehajtásához feltétlenül szükséges és azzal arányos, vagy azt az Alaptörvényben biztosított alapvető jog érvényesítése, továbbá a nemzetbiztonság, a bűncselekmények megelőzése, felderítése vagy üldözése érdekében vagy honvédelmi érdekből törvény elrendeli.” „5. § (1) c) az a) pontban meghatározottak hiányában az az érintett vagy más személy létfontosságú érdekeinek védelméhez, valamint a személyek életét, testi épségét vagy javait fenyegető közvetlen veszély elhárításához vagy megelőzéséhez szükséges és azzal arányos, vagy d) az a) pontban meghatározottak hiányában a személyes adatot az érintett kifejezetten nyilvánosságra hozta és az az adatkezelés céljának megvalósulásához szükséges és azzal arányos.”

Láthatjuk tehát, hogy szigorú és kötött keretei vannak az etnikai adat kezelésének. Ez a szigorúság a rendszerváltás hozadéka: az 1990-es évekig lehetőség volt ezeknek az adatoknak a gyűjtésére, így például 1971 és 1989 között még számba vették a roma származású elkövetőket, majd ennek a gyakorlatnak vetett véget a személyes adatok védelméről és a

⁴ Infotv. 3. § 2. és 3. pontok.

⁵ M. Tóth – Pap (2012) 244.

közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény (Avtv.), amely szenzitív adatként határozta meg az etnikai adatot, így ezután a nyilvántartásához vagy közzétételéhez jogszabályi felhatalmazásra, vagy az érintett írásbeli engedélyére volt szükség.⁶ Az 1990-es években megváltozott a személyes adatok védelmének értelmezési kerete, így az Alkotmánybíróság innentől információs önrendelkezési jogként tekint rá. Ennek fényében két alkotmánybíróági határozatról kell említést tenni, amelyek elveit követve született meg az Avtv., majd pedig az Infotv.

Az 15/1991. (IV. 13.) AB határozat indokolásának II. pontja szerint: „Az Alkotmánybíróság – a 20/1990. AB határozat szerinti eddigi gyakorlatát folytatva – a személyes adatok védelméhez való jogot nem hagyományos védelmi jogként értelmezi, hanem annak aktív oldalát is figyelembe véve, információs önrendelkezési jogként. Az Alkotmány 59. §-ában biztosított személyes adatok védelméhez való jognak eszerint az a tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. Személyes adatot felvenni és felhasználni tehát általában csakis az érintett beleegyezésével szabad; mindenki számára követhetővé és ellenőrizhetővé kell tenni az adatfeldolgozás egész útját, vagyis mindenkinek joga van tudni, ki, hol, mikor, milyen célra használja fel az ő személyes adatát. Kivételesen törvény elrendelheti személyes adat kötelező kiszolgáltatását, és előírhatja a felhasználás módját is. Az ilyen törvény korlátozza az információs önrendelkezés alapvető jogát, és akkor alkotmányos, ha megfelel az Alkotmány 8. §-ában megkövetelt feltételeknek.” Ezt kiegészítem azzal – visszautalva a fent már rögzített törvényi szabályozásra –, hogy ha van jogszabályi alap az adatkezelésre, akkor lehet gyűjteni ezeket az adatokat.

3. Az etnikai adat a büntető igazságszolgáltatásban

A téma kapcsán szükség van rövid kitekintésre a büntető igazságszolgáltatással összefüggő kapcsolódásáról. Annak ellenére, hogy az Infotv. szigorú szabályai teret engednek a különleges adatok kezelésének és a fent említett esetekben ez jogszabályi kötelezettségen is alapul, feltételeztem az etnikai adat széles körű megjelenését az eljárásban. Ennek ellenére kiderült, hogy ilyen adatot valójában semmilyen formában nem gyűjt a büntető igazságszolgáltatási rendszer, még abban az esetben sem, ha törvényi tényállás követelné meg, vagy egyéb szabályozó (például egy ORFK utasítás) sugallja a jogalapot erre.

Összefoglalva, a bűnüldözés, az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás keretében nem rögzítik a személyek etnikai hovatartozását,⁷ tehát nemcsak az egyedi adatokat, hanem (a konkrét személyekre vissza nem vezethető) statisztikai kimutatásokat sem készítenek; sem a különböző adatlapokon, sem az egyes nyilvántartási rendszerekben nincs meg az informatikai lehetőség (ha úgy tetszik, rubrika) az etnikai adat rögzítésre.

Az etnikai adat tipikus felmerülési – tehát nem statisztikai rögzítési – esetei ugyanis széleskörűek lehetnek mind az esetekörök, mind pedig a személyek esetében, így a sértett, az elkövető és a tanú is generálhat ilyen adatot. A legegyszerűbb, amikor az elkövető vagy a sértett önszántából nyilatkozik a saját etnikai hovatartozásáról, ami releváns lehet a nyomozás/büntetőeljárás során. A gyakorlatban ilyenkor nem kerül rögzítésre ez az adat, mindössze a tényállás részeként, „szabad szöveges” módon jelenik meg.

Egy általános esetkört is érdemes megemlítenünk, ez pedig a személyleírást. A tanú leírását az elkövetőről a személyleírás módszereivel rögzítik, amelyet felhasználnak a személy körözéséhez is. Ebben az esetben például hiába mutat egy ilyen leírás egy konkrét etnikumra – vagy nyilatkozik így a tanú az elkövetőről –, ezt a körözés leírásában *expressis verbis* nem közlik.

⁶ Kerezsi – Gosztönyi (2014) 239–240.

⁷ Kerezsi – Gosztönyi (2014) 240.

Összességében tehát nem fog etnikai adat generálódni a büntetőeljárás során, így ennek az útját nem tudjuk kutatni egyelőre. Azonban már ez is nagyon fontos információ számunkra, ugyanis ennek ismeretében tehetünk olyan kritikai megállapításokat, amelyek segítenek megvilágítani azokat az anomáliákkal terhelt szituációkat, amelyek az etnikai adat ilyen jellegű kezeléséből erednek, és a legjobb szándék ellenére okoznak gondot a gyakorlat számára.

4. Kriminalisztikai szempontú meglátások

A bűncselekmények felderítésében természetesen nagy szerepet játszanak a gyanúsítottra vonatkozó személyes információk, amelynek fontos komponensei a fizikai attribútumok. A személyleírás több esetben is alkalmazható a büntetőeljárás során: bűncselekmények tetteseinek felkutatása, kilétük megállapítása érdekében, az ismeretlen helyen tartózkodó terheltek hollétének megállapítása, elfogása érdekében, az eltűnt személyek hollétének megállapítására irányuló eljárás során, azonosítatlan holttestek esetében, az ismeretlen személyazonosságú, azaz a magukat azonosítani nem tudó vagy nem akaró személyek azonosítására, vagy egyes krimináltaktikai módszerek és csapatszolgálati taktikai eljárások tekintetében.⁸

Mindez érzékelteti, hogy azt az egyedi jelleget, amelyet az ember külső vagy éppen belső jegyei mutatnak, számos területen fel lehet használni. A személyleírás pedig: „a személy és a holttest, holttestrész azonosítására szolgáló kriminalisztikai eszköz, amely a személyleírás-készítés alapelveire és tárgyára tekintettel differenciáltan tartalmazza: az általános humánbiológiai ismérvek (biológiai nem, életkor, testmagasság, testtömeg, testalkat, elhízás jellege és helye, testtartás, színkompozíció), az egyes testrészekre vonatkozó alaktani ismérvek (az arc és a test egyes részeinek mérete, alakja, aszimmetriája, deformitása), a funkcionális ismérvek (járás, beszéd, viselkedés, szag) és az egyéb ismérvek (tetoválás, testékszer, öltözék stb.), vagyis az általános tulajdonságok és a sajátosságok (különös ismertetőjelek) leírását.”⁹ Láthatjuk tehát, hogy a személyleírás során rögzíthető jellemzők milyen széleskörűek, az elkészítésével egészen pontos képet lehet adni az adott személyről, ám a korábbi gyakorlat szerint ez nem az azonosítást, hanem a felismerést szolgálja, a felderítésben van szerepe, a bizonyításban csak közvetetten van jelen.¹⁰

Kiemelten a körözött személy felkutatására fókuszálva, a körözési nyilvántartási rendszerről és a személyek, dolgok felkutatásáról és azonosításáról szóló 2013. évi LXXXVIII. törvény 3. § (2) c) pontja az alábbiakat fekteti le: „(2) A körözött személyek nyilvántartása a következő adatokat tartalmazza: [...] c) a körözött személy faji eredetére, vallási meggyőződésére, szexuális magatartására és politikai véleményére utaló különleges adatot”.¹¹

Hogyan is értelmezhetjük ezeket a kereteket? Egyfelől látjuk azt, hogy a személyleírás tág mozgásteret biztosít ezeknek az attribútumoknak az észlelésére és leírására, így a lehetőség adott arra, hogy egy személyleírás elkészítésével olyan jellemzőket is rögzítsenek, amelyek akár egy-egy etnikumra jellemzőnek mondhatók. Az idézett törvényi szakasz a faji eredetre tér csak ki, de szinonimaként kezelhetjük ezeket a fogalmakat, így a szakasz feltehetően arról szól, hogy egyértelműen meg lehessen jelölni például egy afroamerikai származású embert.

⁸ Anti (2017) 75–82.

⁹ Anti (2017) 65.

¹⁰ Anti (2017) 73.

¹¹ Itt csak megemlítem, hogy a bünygyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bünygyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII. törvény elnevezése alapján feltételezhető volt, hogy eligazítást nyújt a kérdéses „út” felderítésében, de végül releváns információval nem szolgált.

Óvatosan jelezhetjük tehát, hogy akár ebben az esetben is tetten érhetjük a sugallt jogalapot. A súlyos probléma azonban az, hogy sem a törvény, sem annak indokolása nem ad fogalmi kereteket arról, hogy mit ért faj alatt – így azt sem tudhatjuk meg, hogy így mennyiben és miben más az etnicitás –, vagyis a konceptualizáció elmarad. Ahogy fent már kifejtésre került, ez a kérdéskör korántsem olyan egyértelmű. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége is úgy fogalmaz – az etnikai profilalkotás kapcsán –, hogy: „A gyanúsított személyleírása – amely a bűncselekmény áldozata, illetve a szemtanúk leírása alapján készül – olyan személyes információkat tartalmaz, mint például a bőr-, haj- és szemszín, a magasság és a súly, valamint a viselt ruházat. A rendőrök részére biztosított jó gyanúsított személyleírás alapján végrehajthatók a gyanúsítottak őrizetbe vételét célzó igazoltatások és átvizsgálások. Ugyanakkor, ha a bűnüldözési tisztviselők túlzottan általános, faji, etnikai és egyéb hasonló jellemzőket tartalmazó gyanúsított személyleírást kapnak, azt nem használhatják az olyan intézkedések alapjaként, mint az igazoltatás és átvizsgálás, így ugyanis valószínűleg sok olyan ártatlan személyt is igazoltatnának, akikre ugyanúgy érvényesek ezek a tulajdonságok.”¹² Nem arról van szó tehát, hogy az etnikai profilalkotás kimondottan tiltott lenne, hanem valóban, egy ilyen általános megfogalmazás félrevezető, diszkriminatív lépéseket vonhat maga után, így önmagában nem állja meg a helyét.

Érdekes attitűdöt fedezhetünk fel akkor, amikor például a romák gúnynevei között a külső jellemzők etnicizálódása is jelen van a hétköznapiakban: fekete haj, barna, kormos bőr stb., a személyleírás során azonban mégis úgy kell tenni, mintha ezeket a társadalom nem használná, nem ismerné, így amikor a személyleírást adó személy akár utal is ilyen jegyekre, azt az eljáró hatóság nem rögzíti úgy, hogy egyértelműen beazonosítja az etnikai hovatartozást. A személyleírás tehát közvetetten jogalapot is teremthetne az etnikumhoz való tartozás rögzítésére, azonban tényleges jogszabályi rendelkezések mégsem követik ezt az értelmezést.

5. Az összesített és az egyéni, konkrét esetben jelentkező adatok

5.1. A prediktív rendészet és az automatizált igazságszolgáltatás

Ebben az alfejezetben azokat a mechanizmusokat mutatjuk be, amelyek lényegi eleme az adatokkal történő műveletek elvégzése, és e rövid ismertetés által érzékeltetjük, hogy milyen fontos az, hogy olyan adatokkal történjen a műveletek elvégzése, amelyek végül nem torzítják az eredményt. Tágabb értelemben ezzel az információs hiánnyal „[...] jelentősen megkönnyítjük a büntető igazságszolgáltatás szereplőinek helyzetét: nem kell szembenézniük azzal, hogy van-e diszkrimináció az igazságszolgáltatásban, és nem kell ellene tenniük sem, hiszen semmilyen ellenőrzött információ vagy kutatási adat nem áll rendelkezésre. Keveset tudunk tehát a bűnözés felhajtó erőiről, és különösen keveset ennek települési, szomszédsági vonatkozásairól.”¹³

A prediktív rendészet és az automatizált igazságszolgáltatás esetében olyan számítástechnikai módszerekről és szoftverekről van szó, amelyek a rendvédelmi szervek számára nyújtanak segítséget úgy, hogy számítások segítségével előre jelzik azt, hogy hol, mikor, ki fogja elkövetni a büntetőjogilag releváns cselekményeket. Prediktív analitikáról van szó, tehát nemcsak adatok tömegének a gyűjtése a cél különböző mintázatok felkutatására, hanem előrejelzéseket tesz a jövőre nézve. Ezen belül szükséges elhatárolni a prediktív rendészetet (ennek fókuszában a bűnmegelőzés és a nyomozati munkát segítő megoldások találhatók) és az automatizált igazságszolgáltatást (amely pedig a vádemelés és a büntetéskiszabás objektivizálását kívánja biztosítani).

¹² FRA (2010) 63.

¹³ Kerecsi – Gosztonyi (2014) 237–238.

A téma szempontjából az egyik legfontosabb információ az, hogy mindkét esetben a bűncselekményről és a bűnözésről gyűjtött adatok alkotják azt az adatbázist, amelynek feldolgozásával megvalósítják a kijelölt célokat.¹⁴ Az automatizált döntéshozatal egyik formája a profilalkotás, amelynek tartalmát az Infotv. 3. § 27. pontja is rögzíti: „személyes adat bármely olyan – automatizált módon történő – kezelése, amely az érintett személyes jellemzőinek, különösen a munkahelyi teljesítményéhez, gazdasági helyzetéhez, egészségi állapotához, személyes preferenciáihoz vagy érdeklődéséhez, megbízhatóságához, viselkedéséhez, tartózkodási helyéhez vagy mozgásához kapcsolódó jellemzőinek értékelésére, elemzésére vagy előrejelzésére irányul”.

Itt szükséges beszélnünk az etnikai profilalkotásról is. M. Tóth Balázs és Pap András László a következő fogalommeghatározást vezetik be: „Etnikai profilalkotásról akkor beszélünk, ha a rendészeti, bűnüldözési vagy egyéb olyan tevékenység során, amikor az eljáró személy hivatalos minőségében, hatósági jogkörben jogosult a megcélzott személyekkel szemben jogilag kötelező intézkedést hozni, és az intézkedés alá vonandó személyek kiválasztására legalább minimális diszkréció birtokában eljárva úgy kerül sor, hogy a kiválasztásban szerepet játszik az érintett személy etnikai hovatartozása vagy bőrszíne.”¹⁵

Amit megfigyelhetünk ezeknél a fogalmaknál az az, hogy tetten érhető az a torzulás, amit az etnikai adatok rögzítésének hiánya okoz: amint erre nincs lehetőség, úgy a prediktív rendészet és az automatizált döntések is félrevezető információkat fognak útmutatásul adni számunkra,¹⁶ és ami még fontosabb, hatalmas akadályokat gördít e torzítás a diszkrimináción alapuló cselekmények megelőzése elé.

Viszonylag új fejlemény, így szükséges megemlíteni az Európai Unió nemrég elfogadott mesterséges intelligencia rendeletét (MI rendelet).¹⁷ Ellentétben az Európai Unió Általános Adatvédelmi Rendeletével (GDPR),¹⁸ mely nem alkalmazható „[a] személyes adatoknak az illetékes hatóságok által bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából, ezeken belül ideértve a közbiztonságot fenyegető veszélyekkel szembeni védelem és e veszélyek megelőzése céljából végzett kezelése vonatkozásában”, mert ezt az EU 2016/680 európai parlamenti és tanácsi irányelv¹⁹ rendeli szabályozni.²⁰ Az MI rendelet tartalmazza a prediktív azonosítás azon eseteinek tilalmát, amelyek pusztán a profilalkotásra vagy pedig a személy személyiségijegyeinek és/vagy jellemzőinek értékelésére épülnek,²¹ ám egyelőre számos aggály azonosítható az alkalmazásával kapcsolatban, Jessie Levano kiemeli a fogalmi

¹⁴ Harmati – Szabó (2020) 25–26. Lásd továbbá Kisfonai (2023).

¹⁵ M. Tóth – Pap (2012) 47.

¹⁶ Arról, hogy milyen téves következtetések vonhatók le az adatokból és milyen fontos az adat keletkezésének körülménye lásd például Heaven (2020); Grierson (2019).

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete (2024. június 13.) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg).

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/680 irányelve (2016. április 27) a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről.

²⁰ GDPR Preambulum 19. bekezdés.

²¹ MI rendelet 5. cikk (1) bekezdés d) pont.

tisztázatlanságokat („profilalkotás” és „személyiségjegyek és tulajdonságok értékelése”) és az általános nemzetbiztonsági mentességre vonatkozó szabályt.²²

6. ORFK utasítás

Kapcsolódik az etnikai hovatartozás konceptuális problémaköréhez, valamint az etnikai adat gyűjtésének jogalapjához is a multikulturális környezetben végrehajtott rendőri intézkedésekről szóló 27/2011. (XII. 30.) ORFK utasítás. Az utasításban tetten érhetjük azt a fogalmi zűrzavart, amelyre már tettünk is utalást, és amely zűrzavar ellenére mégis kiolvasható, hogy milyen csoportokra tekintettel értelmezik az utasítást. Az utasítás a célokat a kisebbségi összekötő és a munkacsoportok által tartja megvalósíthatónak, majd visszautal a rendőrség és a roma kisebbségi önkormányzatok közötti együttműködésről, kapcsolattartásról szóló ORFK utasításra, amely érdekes megoldásnak hat, hiszen így eltűnni látszik a multikulturális közeg, amely eredetileg a kiindulási pont volt. Ugyan az utasítás nem emeli ki egyedülként a romákat, azonban a magyar társadalmi sajátosságok alapján érzékelhető, hogy őket érinti leginkább.²³

Amiért érdekes az adatvédelem szempontjából ez a jogforrás, az az „etnikai hovatartozás beazonosítása”. A kisebbségi közösségek említésekor az utasítás csak a romákat és menekülteket nevesíti egyértelműen, a nemzetiségi törvényben felsorolt más kisebbségeket vagy bevándorló csoportokat nem. Alapvetőnek tekinti „a többségitől eltérő kulturális jegyekkel, magatartási-viselkedési mintákkal, értékrenddel jellemezhető, etnikai, vallási vagy egyéb csoportok, közösségek» és a többségi társadalom közötti értékkonfliktus kriminális, azaz a büntetőjog (vagy legalábbis a szabálysértési jog) dimenziójában értékelendő létezését.”²⁴

Az etnikai adat keletkezése, beazonosítása szempontjából azért érdekes ez a szál, mert képes elhatárolni a megjelölt (kulturális, etnikai, vallási jegyek stb.) szempontok alapján azt a csoportot, amely a többségitől eltér, és ha a szöveg egészét nézzük, a romák nevesítése még egyértelműbbé teszi ezt az elhatárolást vagy beazonosítást. Így ismét arra látunk példát, hogy jogszabályi környezetben akadunk jogalapot sugalló tényállásra az etnikai adat megjelenését illetően.

7. Következtetések

Az etnikai adatok kezelése és gyűjtése a mai napig intenzív vitát vált ki a témával foglalkozó szakemberek között. Az adatvédelem mögött meghúzódó célok világosak és érthetők. A történelmi tapasztalatok súlya világossá teszi számunkra, hogy az ilyen adatbázisok létrehozása veszélyes lehet. Azonban érdemes végiggondolni azt, hogy más (például a mélyszegénységet összefoglaló) adatokon alapuló adatbázisok is felhasználhatók diszkriminatív rendelkezések meghozatalához.²⁵ Mindenesetre nemzetközi szinten is különböző dokumentumokban megfogalmazódik annak szükségessége, hogy az egyes országok rendelkezzenek információkkal a területükön élő kisebbségek helyzetéről.²⁶

Ami a bemutatott esetkörökből kitűnik, az nem más, mint az ún. rasszizmus Murphy-törvénye,²⁷ amely találóan megragadja azt a problémát, amely közös mindezekben az esetekben. Egyfajta kelet-közép-európai jelenségként definiálható az a roppant ellentmondásos

²² Levano (2024).

²³ Pap (2019) 23–25.

²⁴ Pap (2019) 23–24.

²⁵ M. Tóth – Pap (2012) 238.

²⁶ Kállai – Jóri (2009) 21.

²⁷ Pap (2019) 99.

helyzet, amikor az elkövetőnek – ha diszkriminatív szándék húzódik meg cselekménye mögött – nem okoz definíciós problémát annak meghatározása, hogy megállapítsa áldozata kisebbségi csoporthoz való tartozását – vagy egyáltalán a kisebbségi csoport fogalmát –, ellenben a jogvédőkkel, a jogalkalmazókkal és a tudósokkal, akiknek viszont ezek azonosítása nehézségekbe ütközik.²⁸ A kérdéskör kiterjedtségét mutatja, hogy a jelenség nemcsak a rendészeti munka spektrumán jelentkezik, hanem a deszegregációs perek gyakorlatában is egyértelműen jelen van.²⁹

Látni kell, hogy az etnikai adatok gyűjtésének tiltásával „a fürdővízzel együtt kiöntöttük a gyermeket is”.³⁰ Minden jószándék ellenére ugyanis kontraproduktív hatást sikerült elérni: azzal, hogy az etnikai adatok gyűjtése ilyen feszes szabályokhoz kötött, pont a védelmi funkciót nem sikerült elérni. Az etnikai adatgyűjtés bevezetése már korábban is felmerült: 2009-ben az akkori adatvédelmi biztos (Jóri András) és a nemzeti és etnikai jogok országgyűlési biztosa (Kállai Ernő) már lényegében úgy foglaltak állást, hogy több okból is szükséges lenne a bevezetése, kiemelten a diszkrimináció elleni küzdelem elősegítése érdekében.³¹ „Az adatgyűjtés szükségessége inkább elméleti jellegű kérdés: a nemzetközi dokumentumok egységesek abban, hogy az adatgyűjtés elkerülhetetlen eszköze a hátrányos megkülönböztetés elleni fellépésnek, illetve a valóban hatékony intézkedések, programok kidolgozásának.”³²

Olybá tűnhet, hogy a jogalkotó által szabott szigorú adatgyűjtési keretek egyfajta védő palástként funkcionálnak azok számára, akik egyébként szembesülnek e szabályok és a valóság közötti ellentmondásokból fakadó feszültséggel: feltételezhető az óvatosság a gyakorlat részéről, amikor alapvetően egyszerűbb arra hivatkozni, hogy a jogszabályokkal összhangban járnak el és óvatosan bánnak az etnikai adatokkal. Így bár felmutathatók érvek, gyakorlati javaslatok e feszültség feloldására,³³ egyelőre a korábban bemutatott adatgyűjtési elvek élnek.

A tanulmány ugyan megoldásokkal nem szolgálhat ezen anomáliák feloldására, ahogy a gyűjtés-nem gyűjtés kérdésében sem foglal állást, csak hivatkozik a szakmai diskurzusra, de azoknak az anomáliáknak a bemutatása, amelyek érzékeltetik az „elmélet” és a gyakorlat összefeszülését, tovább vihetik a gondolkodást a kérdésről egy olyan megoldás felé, amely biztosítéka lehet a jogbiztonságnak, a jogokhoz/igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzáférésnek is.

²⁸ Pap (2012) 88.

²⁹ Pap (2012) 100–104.

³⁰ Kerezsi – Gosztonyi (2014) 237.

³¹ M. Tóth – Pap (2012) 235.

³² Kállai – Jóri (2009) 26.

³³ Lásd Kállai – Jóri (2009).

© Kovács Szitkay Eszter

MTA Law Working Papers

Identity, Race and Ethnicity in Constitutional Law Working Paper Series

Sorozatszerkesztő: Pap András László, Kovács-Szitkay Eszter

Kiadó: ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA Kiválósági Kutatóhely)

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Felelős szerkesztő: Kecskés Gábor

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Mezei Kitti, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

E-mail: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515